

Gyulai Líviuszra emlékezve

Amikor megtudtam, hogy Líviusz barátom visszaadta lelkét a Teremtőjének, egy hét évvel ezelőtti esemény képe jelent meg előttem. Ausztráliában, egy ott élő magyar entomológus barátommal éppen egy eukaliptusz erdőben jártunk, amikor a hátunk mögött vagy tíz méterrel, iszonyú recsegés-ropogással kidőlt egy hatalmas fa, ami eleinte lassított felvételné, majd egyre gyorsulva, és törvezúzva zuhant le a vastag avarba. „Ezek a fák így halnak meg. – mondta a barátom – Méltósággal. Az utolsó percükig állva és szolgálva. Élőlények sokaságának adnak oxigént, otthont, élelmet, pihenőhelyet és árnyékot, s amikor az idejük kitelt, egy adott pillanatban minden ellenkezés nélkül adják át magukat az elmúlásnak.”

Líviusz felesége; Emmyke – akit Líviusz így nevezett – aki az utolsó tizenegy napot egy kórházi szobában töltötte a férjével, azt mondja, hogy Líviusz mindvégig nagyon nyugodt, vele pedig rendkívül figyelmes és kedves volt. Nem készült a halálra. Animációs filmje következő részéről és más terveiről beszélt, s halála után sem ült ki arcára a szenvedés. Emmyke szerint arckifejezése nyugodt, szinte derűs volt.

Egy teljes életet élő, megnyugodott ember ment el közülünk békésen, aki bejárta az utat, amit Teremtője kijelölt neki. Ahogyan Pál apostol írta Timóteusnak a második levelében: „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, hitemet megtartottam.” (2Tím, 4,7)

És itt kellene következnie annak az ismertetésnek, ami e pálya stációit sorolják; a különféle elismeréseket és díjakat. Ám én most ettől eltekintek, mert a barátai voltunk, és tudjuk, hogy ki is volt Gyulai Líviusz. Az ő egyik kedvenc fordulatával élve: „elég az hozzá”, hogy a Nemzet Művésze volt, és ebben benne van minden. Én Gyulai Líviusz személyiségéről szeretnék most szólni. Elsősorban azt kell kimondanom, hogy nála szeretetreméltóbb emberrel még nem találkoztam. Líviuszt egyszerűen nem lehetett nem szeretni. Ez főleg abból adódott, hogy megőrzött magában valamit a gyermekből. Abból a gyermekből, aki az erdélyi Baróton született, akit édesanyja egyedül nevelt, és aki kis idő múlva a nyugati határszélre, Sopronba került, aminek emlékét Az én kis városom című animációs filmjében idézte meg. Majd jött Budapest és a számára meghatározó jelentőségű és utat mutató Képzőművészeti Főiskola, meg az emberpróbáló 1956. Gyulai Líviusz 19 éves volt ekkor. Diplomázás után aztán következtek azok az évek, sőt évtizedek, amikor az ő pályáján (is) csak gerinctörő megalkuvásokkal lehetett boldogulni, de ebből ő nem kért.

Líviusznak tehát egyáltalán nem volt könnyű gyermek- és fiatal kora, s akár még megkeseredett, kiábrándult emberré is válhatott volna, de ő megmaradt annak a gyermeknek, aki folyamatosan kérdez, tanul, és szeretettel nyitottsággal csodálkozik rá a világra. De ebben a figyelemben akkor már ott volt a szakmailag érett, technikailag tökéletesen felvértezett grafikus látásmódja, elemzőkészsége és manuális készsége is. Miután a tusrajztól és az akvarelltől kezdve a linó- és a fametszeten át, egészen a litográfiáig, bármilyen grafikai technikában meg tudott szólalni, és annak a körülbelül hatvan évvel ezelőtti magyar könyvkiadásnak még szüksége volt az olyan illusztrátorokra, mint amilyen ő, számtalan könyvet illusztrált. A hatvanas–hetvenes évek nagy grafikus generációjának utolsó mohikánjaként hihetetlen szorgalommal és invencióval alkotott.

Líviusz azon régi vágású kultúremberek közé tartozott, akik még szerették, sőt tisztelték a könyvet, gyűjtötték, értéknek tartották és állandóan olvastak. Neki is mániája lett a könyvek gyűjtése. Elképzelem, hogy micsoda boldog büszkeséggel vehette kézbe fiatal korában az első olyan könyveket, amelyekben az ő illusztrációi díszlegettek. Ezeket az utolérhetetlenül aprólékos kidolgozottság, de mindenekelett is a finom ironia, illetve a groteszk felé hajló humor jellemezte.

Sajátos humorát Líviusz később szellemes animációs filmjeiben csillogtatta meg igazán. Mind grafikai munkásságáért, mind animációs filmjeiért felsorolhatatlan mennyiségű díjat vehetett át, de ezekkel soha nem hivatkozott. Mi sem állt távolabb tőle, mint az önhittség, de öntudatos emberként pontosan tudta, hogy ki ő.

Szeretett mesélni, s százszor hallott, végeérhetetlen történeteit hallgatva, e monológokban olyan abszurd fordulatokkal találkozhatott az ember, amelyek művészetére is jellemzőek voltak.

Mint tudjuk; vannak olyan emberek, akikkel akár egy rövid beszélgetés után is úgy érezzük, hogy rendkívül fárasztóak voltak és leszívták az ember energiáit, míg másokkal egy-egy ilyen találkozás után feltöltődést érzünk. A Líviusszal való együttlét után mindig azt éreztem, hogy a belőle sugárzó derű feltölti az embert.

Idős korára aztán számtalan kiállítása nyílt külföldön, s ennek, no meg Emmykének köszönhetően, sok pontjára eljutott a világnak. Járt még Kubában és Indiában is. Ez utóbbi utat Emmykével és két barátjával, 2004-ben tették meg turistaként, teljesen magánvállalkozásban. Jellemző momentum az, amit útítársa és barátja írt róla az útinaplójába: „Lulu folyamatosan vásárolja a könyveket borsos áron.” Mert tudni kell, hogy Líviust a barátai csak Luluként emlegették.

Luluban volt valami olyan tulajdonság, vagy képesség, amit nem tudok másként megnevezni, mint a naivság és a bölcsesség együttese, amihez valami hasonlót korábban csak a régi kínai bölcsesről képzeltem. Amilyen tétova tudott lenni a praktikus, hétköznapi intéznivalókban, olyan határozott véleménye volt mindenről, s tudom, hogy bizonyos dolgok nagyon fel tudták háborítani, mert morális ember volt. Soha nem alkudott meg a szakmájában, s nem hozott létre egyetlen hozzá nem méltó művet sem.

Úgy képezem, hogy Líviusz barátom valamiképpen most is itt van közöttünk, s ahogy szokta, kissé félrehajtott fejjel hallgat, esetleg néha közbeveti: igen, igen, csak azért, hogy tudjam: figyel.

S ha most szünetet tartanék és megkérdezném tőle, hogy egyetért-e az elmondottakkal, akkor valószínűleg azt mondaná: „Igen, igen, csak nem ez a fontos.” És akkor megkérdezném tőle, hogy mi lenne hát a fontos, ő meg üzenne velem. Valahogy így:

„Szeretett Emmykém! Társam! A te szereteteli gondoskodásod táplálta az életemet. Valóban a feleségem, azaz életem fele voltál. Nincs rá szó, hogy méltóképpen meg tudjam neked köszönni azt, hogy nyugodt boldogságban élhettem melletted.”

„Kislányom, Kiskati! Te lovas ember vagy. Bánj úgy a sorsoddal, mint a lovaiddal! Értsd meg, hogy amint a lovak is önálló személyiségek, a sors is tőled független entitás, de ahogy a lovakat is irányítani tudod, úgy a sorsodat is kézbe veheted. Fogadd el tehát azt, de erős kézzel tartsd a szárat! Soha ne sarkantyúzd, ne akarj elébe menni dolgoknak és ne ostorozd, ne zúgolódj, ha ezek nem úgy alakulnak, ahogy elvárnád! Szerettelek.”

És akkor én félbeszakítanám Lulut és azt mondanám neki: „Várj Líviusz! Mielőtt az unokádhoz szólnál, én hadd mondjak valamit róla! Ő most Emmyke mellett van. Beszélgettem vele, és akkor azt mondta: „Most, hogy már én vagyok az egyetlen férfi a családban, méltóvá kellennem nagyapám emlékéhez.”

„Akkor én már nem is mondok semmit – mondaná elégedetten Líviusz – csak azt kérem, hogy ígéretedhez híven állj édesanyád és Emmyke mellett! Isten áldjon Vendel!”

Végül megkérdezném Líviusztól, hogy mit üzen nekünk, a barátainak, mire ő valószínűleg ezt válaszolná: „Gyerekek! Bocsássatok meg nekem, ha néha értetlen vagy türelmetlen voltam veletek, de higgyétek el, hogy gyűlölet soha nem élt bennem senki iránt. Egyikőtök azt állítja, hogy nekem nem is volt ellenségem. Ennek örülök. De azért egy kicsit jobban figyeljetek egymásra és értsetek szót egymással! Örüljete Isten ajándékának, az élet nagyszerű kalandjának! Fordítsátok arcotokat a Fény felé és töltekezzetek vele, hogy az benső derűként sugározzék belőletek másokra! Próbáljátok meg jobban szeretni egymást, meg azt a hazát, ahol éltek és végezzétek legjobb tudásotok szerint, örömmel a munkátokat! És, fontos még, különösen most, amikor a pandémia képében az Úr figyelmeztetést küldött, hogy – amint azt II. Szent János Pál pápánk háromszor is kimondta homíliája alkalmával – „Ne féljete!” A magyarok Istene áldjon meg Benneteket!”

Ezt követően Líviusz elsietne, mert Dürerrel akar találkozni, akinek el szeretné mondani, hogy ő látott igazi, élő orrszarvút, és az nem olyan, mint amilyennek az ötszáz éve élt németalföldi mester ábrázolta, de valójában annak olyannak kellene lennie, mint az övé. Mert az emberi fantázia és a művészet nemegyszer pontosabb és szebb, mint a valóság. Ezt ebben a pillanatban is tapasztalhatjuk.

Líviusz nem járt rendszeresen templomba, de hívő ember volt, s elmondhatta volna azt, amit Kosztolányi Dezső szinte végszóként fogalmazott meg Hajnali részegség című versében, hisz a gyönyörű vers megírása után egy évvel meghalt:

„Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hogy lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.”

Szemadám György